

АНОТАЦІЯ

Шапран Ю. В. Законотворчість і політичний плюралізм: теоретико-правові та практичні аспекти взаємодії. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 «Право» (08 – Право). – Київський національний університет імені Тараса Шевченка Міністерства освіти і науки України, Київ, 2021.

Дисертаційна робота присвячена визначенню теоретико-правових аспектів взаємодії законотворчості та політичного плюралізму, обґрунтуванню шляхів посилення їх правового забезпечення та практики реалізації в Україні.

У *Вступі* обґрунтовано актуальність теми дослідження, визначено зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами, сформульовано мету і завдання дослідження, виокремлено об'єкт і предмет дослідження, розкрито функціональні можливості методів наукового пізнання, вказано на положення наукової новизни отриманих результатів, обґрунтовано практичне значення одержаних результатів, наведено відомості про апробацію матеріалів дисертації та публікації автора. Наголошено, що важливим напрямом наукового забезпечення удосконалення законотворчості та розвитку політичного плюралізму є дослідження теоретико-правових та практичних аспектів їх взаємодії, що, з одного боку, дозволить розкрити феноменологічні основи законотворчості та політичного плюралізму як явищ і процесів правової дійсності, а з іншого боку – визначити недоліки практики їх взаємодії, на підставі чого обґрунтувати комплекс рекомендацій щодо її посилення. Вважаємо, що теоретико-правові та практичні аспекти взаємодії законотворчості та політичного плюралізму мають високий рівень актуальності наукового пізнання, оскільки потенційно їх дослідження націлене на удосконалення доктринального розуміння законотворчості та

політичного плюралізму як правових феноменів, а також забезпечення і посилення їх збалансованості та координованості їх взаємодії

У Розділі 1 *«Історико-правові та методологічні аспекти дослідження»* здійснено ретроспективний аналіз зародження та розвитку світоглядних і наукових уявлень про законотворчість та політичний плюралізм. Встановлено особливості сучасного етапу їх наукового дослідження як взаємодіючих категорій, що узагальнений в межах історико-правового, понятійно-категоріального; юридико-гарантуючого, інституційно-пізнавального, критично-реформаційного та перспективно-прогностичного напрямів.

У роботі встановлено особливості предмету дисертаційного дослідження як передумови для визначення методологічної основи пізнання, на підставі чого охарактеризовано функціональні можливості його методологічної основи, а саме: 1) *принципів наукового пізнання* (історизму, обґрунтованості, об'єктивності, всебічності, професійності); 2) *методологічних підходів наукового дослідження* (діяльнісного, системного, герменевтичного, феноменологічного, антропологічного, онтологічного); 3) *методів наукового пізнання* (філософських (світоглядних), загальнонаукових, спеціально-наукових). Обґрунтовано перспективні напрями дослідження наукових та практичних аспектів взаємодії законотворчості і політичного плюралізму на теоретико-правовому рівні та можливості їх впровадження у законотворчу практику.

Розділ 2 *«Законотворчість та політичний плюралізм як взаємодіючі категорії юридичної науки»* присвячений з'ясуванню їх категоріальних аспектів, а також критеріїв співвідношення. На підставі аналізу виокремлених в юридичній літературі ознак законотворчості обґрунтовано їх неповноту в аспекті необхідності врахування сучасних особливостей практики законотворчості, на підставі чого доповнено систему ознак законотворчості такими, як: а) соціально-політична зумовленість, що виявляється у здійсненні законотворчості виключно за умови і під впливом функціонування політичної системи суспільства; б) здійснення уповноваженими суб'єктами держави та

громадянського суспільства на паритетних засадах; в) обумовленість форм та методів здійснення законотворчості принципами верховенства права, визнання людини вищою соціальною цінністю та підвищенням ролі політичних інститутів громадянського суспільства.

Обґрунтовано, що під поняттям «законотворчість» доцільно розуміти політико-правовий процес виявлення, узгодження та закріплення політичних, економічних та соціальних суб'єктів політичної системи держави, інститутів громадянського суспільства, механізмів їх гарантування та реалізації шляхом підготовки законопроекту, його внесення на розгляд, обговорення та прийняття уповноваженими суб'єктами.

Доведено необхідність розширення існуючих у правовій науці доктринальних підходів до характеристики ознак політичного плюралізму як правового явища та обґрунтовано доцільність їх доповнення такими ознаками, як: 1) вдосконалення форм прояву політичного плюралізму; 2) принцип поділу державної влади як важливий фактор забезпечення та функціонування політичного плюралізму; 3) значний рівень взаємодії прямої та представницької форм демократії; 4) фундаментальне значення для сучасної демократичної держави, що полягає в наявності численних суб'єктів політичного життя та визнанні різних поглядів і позицій; 5) є засобом організації державної влади, її обмеження, підвищення ефективності, взаємодії інститутів політичної системи в процесі здійснення політичної влади. Удосконалено визначення поняття «політичний плюралізм» в аспекті понятійно-категоріального апарату юридичної науки як конституційного принципу функціонування сучасної демократичної держави, який визначає організацію та здійснення політичної влади на засадах багатоманітності інтересів рівноправно конкуруючих суб'єктів політичної системи, наділених широкими можливостями їх реалізації за допомогою законодавчо закріплених форм та методів. З'ясовано співвідношення законотворчості та політичного плюралізму за: 1) межами здійснення, 2) засобами здійснення; 3) правовими наслідками; 4) функціональним виміром.

У Розділі 3 «Правове забезпечення та гарантії взаємодії законотворчості і політичного плюралізму в Україні» на підставі аналізу положень чинного законодавства України, що регламентують взаємодію законотворчості та політичного плюралізму, узагальнено та охарактеризовано її правове гарантування в аспектах: а) *термінологічного забезпечення*, підтвердженого положеннями законодавства України, в яких вживаються поняття «політичний плюралізм» та «законотворчість», універсальним визначенням та розумінням, уніфікуючим відповідні політико-правові феномени, що вони позначають; б) *юридико-гарантійного забезпечення*, зміст якого складають положення законодавства України, що закріплюють систему юридичних гарантій поєднання та взаємного функціонування законотворчості і політичного плюралізму; в) *процедурно-технічного забезпечення* як комплексу положень законодавства України, що закріплюють вимоги до процедури поєднання та взаємного функціонування законотворчості і політичного плюралізму, а також технічного забезпечення політично-компромісних рішень актами законотворчості.

Надано характеристику доктринальних підходів до розуміння гарантій взаємодії законотворчості та політичного плюралізму, складовими яких є: а) *форми взаємодії*, які закріплюються законодавчо; закріплення мети їх функціонування, що полягає у реалізації прав і свобод громадян; охороні правопорядку, інтересів суспільства і держави; б) *засоби взаємодії*, що забезпечують їх взаємний політико-правовий вплив на суб'єктів законотворення та політичної системи; в) *фактори взаємодії*, що забезпечують матеріальне і процесуальне нормативне поєднання їх взаємозалежності; г) *умови та вимоги* щодо їх взаємного функціонування, які покликані забезпечити формування та реалізацію системи юридичних механізмів задля здійснення законотворчості та вдосконалення політичного плюралізму; д) *обов'язки держави* щодо забезпечення здійснення законотворчості, посилення політичного плюралізму та гарантування їх взаємовпливу та взаємозалежності.

Визначено та розкрито зміст гарантій взаємодії законотворчості та політичного плюралізму в Україні, до яких віднесено ідеолого-доктринальні та організаційно-правові. Обґрунтовано шляхи підвищення дієвості гарантій забезпечення взаємодії законотворчості та політичного плюралізму в Україні, до яких віднесено: поширення практики попереднього законодавчого визначення концептуальних засад розвитку правового забезпечення різноманітних сфер суспільних відносин; правове закріплення положень законотворчої політики; впровадження засад політичної та ідеологічної багатоманітності в суспільне життя; законодавче закріплення принципів функціонування політичної системи суспільства та здійснення законотворчості, формування політично активного суспільства; підвищення рівня політичної та правової свідомості громадян; впровадження правового забезпечення діяльності коаліції депутатських фракцій в Україні шляхом прийняття відповідного профільного законодавчого акту про парламентську опозицію; недопущення зловживань в сфері законотворчості, зокрема правом законодавчої ініціативи, правом на подання поправок та пропозицій до законопроектів, альтернативних законопроектів; оптимізація структури та діяльності парламентських комітетів шляхом їх формування на основі секторально-організаційного принципу.

У *Висновках* узагальнено положення, що стосуються визначення взаємодії законотворчості та політичного плюралізму, встановлення та характеристики її теоретико-правових і практичних аспектів, аналізу проблем правового забезпечення і гарантування практики їх взаємодії в Україні. У *Додатках* наведено інформацію щодо опублікованих автором праць за темою дисертації, апробації результатів дослідження та актів їх впровадження.

Ключові слова: правоутворення, правотворчість, законотворчість, законодавча діяльність, політична система, політичний плюралізм, взаємодія законотворчості та політичного плюралізму.

ABSTRACT

Shapran Yu. V. Legislation and political pluralism: theoretical-legal and practical aspects of interaction. – Qualifying scientific work presented as a manuscript.

Ph.D. thesis undertaken in research specialization 081 «Law» (08 – Law). – Taras Shevchenko National University of Kyiv, Ministry of Education and Science of Ukraine, Kyiv, 2021.

The dissertation is devoted to the definition of theoretical and legal aspects of the interaction of legislation and political pluralism, substantiation of ways to strengthen their legal support and implementation practice in Ukraine.

The *Introduction* substantiates the relevance of the research topic, defines the connection with scientific programs, plans, topics, formulates the purpose and objectives of the study, identifies the object and subject of research, reveals the functionality of scientific methods of cognition, points to the scientific novelty of the results which has been got, substantiates practical the value of the obtained results, information about the approbation of the dissertation materials and the author's publication is given. It is emphasized that an important area of scientific support for the improvement of legislation and the development of political pluralism is the study of theoretical and legal and practical aspects of their interaction, which on the one hand will reveal the phenomenological foundations of legislation and political pluralism as elements of phenomena and processes of legal reality, and on the other hand – to identify the shortcomings of the practice of their interaction, on the basis of which to justify a set of recommendations for strengthening their interaction. Therefore, theoretical and legal and practical aspects of the interaction of legislation and political pluralism have a high level of relevance of scientific knowledge, as potentially the studying of them is aimed to improve the doctrinal understanding of legislation and political pluralism as legal phenomena, as well as ensuring and strengthening their balance and coordination.

In Chapter 1 «Historical and legal and methodological aspects of the study» a retrospective analysis of the origin and development of worldviews and scientific ideas about legislation and political pluralism has been done. It has been established

the peculiarities of the current state of scientific research of legislation and political pluralism as interacting categories, which is generalized within the historical-legal, conceptual-categorical; legal-guaranteeing, institutional-cognitive, critical-reformation and perspective-prognostic directions.

The peculiarities of the subject of dissertation research as prerequisites for determining the methodological basis of cognition are established in the work, on the basis of which the functional possibilities of its methodological basis are characterized, namely: 1) *principles of scientific knowledge* (historicism, validity, objectivity, comprehensiveness, professionalism); 2) *methodological approaches of scientific research* (activity, system, hermeneutic, phenomenological, anthropological, ontological); 3) *methods of scientific knowledge* (philosophical (worldview), general science, special science). Perspective directions of scientific research of theoretical-legal and practical aspects of interaction of legislation and political pluralism in Ukraine has been established.

Chapter 2 «Legislation and political pluralism as interacting categories of legal science» deals with the study of their categorical aspects, as well as the criteria of correlation. Based on the analysis of the features of legislation singled out in the legal literature, their insufficiency and incomplete consideration of modern peculiarities of legislation practice are substantiated, on the basis of which the system of legislation was supplemented features such as: a) social and political conditionality, which is manifested in the implementation of legislation only under the condition and under the influence of the functioning of the political system of society; b) is carried out by authorized subjects of the state and civil society on a parity grounds; c) the availability of forms and methods of legislation.

It is substantiated that under the concept of «legislation» it is expedient to define the political and legal process of identifying, coordinating and consolidating the interests of the state and socially active subjects of civil society, as well as mechanisms for guaranteeing and implementing them by preparing a bill authorized entities.

The insufficiency of the existing doctrinal approaches to the characterization of the system of signs of political pluralism as a legal phenomenon is proved and the expediency of their addition by such signs as: 1) the presence of forms of political pluralism; 2) the division of state power into legislative, executive and judicial, as a condition for the existence and functioning of political pluralism; 3) a high level of interaction between direct and representative forms of democracy; 4) is a fundamental principle of a modern democratic state, which is in the existence of numerous subjects of political life and the recognition of different views and positions; 5) is a means of organizing of political power, its restrictions, development, institutional interaction in the exercise of political power. It has been improved definition of «political pluralism» as an element of the conceptual and categorical apparatus of legal science, which is the constitutional principle of functioning of the modern state, that determines the organization of political power on the basis of multiplicity and diversity of interests of equally competing subjects of the political system, which are endowed with wide opportunities for their implementation using legally established forms and methods. The correlation of legislation and political pluralism is determined by the criteria: 1) limits of implementation, 2) means of implementation, 3) legal consequences, 4) functional dimension.

In *Chapter 3 «Legal support and guarantees of interaction of legislation and political pluralism in Ukraine»* on the basis of the analysis of provisions of the current legislation process of Ukraine regulating interaction of legislation and political pluralism, generalizes and characterizes its legal support within: a) *terminological support*, that is represented by the provisions of the legislation process of Ukraine, which use the terms «political pluralism» and «lawmaking», giving them a universal definition and understanding, unifying the relevant political and legal phenomena that they denote; b) *legal and guarantee providing*, the content of which is a set of provisions of the legislation process of Ukraine, which enshrine a system of legal guarantees for the combination and mutual functioning of legislation and political pluralism; c) *procedural and technical support*, to say a set

of provisions of the legislation process of Ukraine, which establish requirements for the procedure of combination and mutual functioning of legislation and political pluralism, as well as technical support for the formulation of political compromise decisions in legislative acts.

It has been offered the characteristic of doctrinal approaches to understanding of guarantees of interaction of legislation and political pluralism which components are: a) *forms of interaction*, which are enshrined in law and combine their functioning in order to implement the rights and freedoms of citizens, law enforcement, the interests of society and the state; b) *means of interaction*, that ensure their mutual political and legal influence on the subjects of legislation and the political system; c) *factors of interaction* that ensure their material and procedural combination; d) *conditions and requirements* for their mutual functioning, which are designed to ensure the formation and functioning of a system of legal mechanisms for the implementation of legislation and the development of political pluralism; e) *the responsibilities of the state* to ensure the implementation of legislation and the strengthening of political pluralism.

The content of guarantees of interaction of legislation and political pluralism in Ukraine, which include ideological-doctrinal and organizational-legal, is determined and revealed. Ways to strengthen the functioning of guarantees of interaction between legislation and political pluralism in Ukraine are substantiated, which include: dissemination of the practice of preliminary legislative definition of the conceptual foundations of the development of legal support of public relations; legal consolidation of the provisions of legislative policy; introduction of the principles of political and ideological diversity in public life; legislative consolidation of the principles of functioning of the political system of society and the implementation of legislation, the development of a politically active society; raising the level of political and legal awareness of citizens; strengthening the legal support for the activities of the coalition of parliamentary factions in Ukraine and the adoption of the relevant legislation on parliamentary opposition; prevention of abuses in the field of legislation, in particular the right of legislative initiative, the right to submit

amendments and proposals to bills, alternative bills; optimization of parliamentary committees and their formation on the basis of sectoral-organizational principle, etc.

The *Conclusions* provide generalized provisions concerning the definition of the interaction of legislation and political pluralism, the establishment and characterization of its theoretical and legal and practical aspects, the analysis of legal issues and guaranteeing the practice of their interaction in Ukraine. The *Appendices* provide information on the works published by the author on the topic of the dissertation, approbation of the research results and acts of their implementation.

Key words: law-formation, law-making process, legislation, legislative activity, political system, political pluralism, interaction of legislation and political pluralism.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ:

Праці, в яких опубліковані основні наукові результати дисертації:

1. Шапран Ю. В. Співвідношення законотворчості та політичного плюралізму: категоріальний вимір. *Прикарпатський юридичний вісник : збірник наукових праць*. 2019. Вип. 1 (26). С. 28–32.

2. Шапран Ю. В. Сучасний стан і тенденції розвитку взаємозв'язку політичного плюралізму та законотворчості в Україні. *Південноукраїнський правничий часопис : науковий журнал*. 2019. № 2. С. 17–20.

3. Шапран Ю. В. Удосконалення механізмів захисту прав людини крізь призму сучасної правотворчої політики в Україні. *Альманах права. Роль правової доктрини у забезпеченні прав людини*. 2020. Вип. 11. С. 265–269.

4. Шапран Ю. В. Поняття та різновиди гарантій взаємодії законотворчості та політичного плюралізму в Україні. *Юридичний науковий електронний журнал*. № 5. 2020. С. 33–36. URL : http://lsej.org.ua/5_2020/8.pdf (дата звернення: 01.11.2020 р.).

5. Шапран Ю. В. Гарантії взаємодії законотворчості та політичного плюралізму в Україні: теоретико-правовий та практичний вимір. *Юридичний бюлетень*. Вип. 14. 2020. С. 85–91.

6. Шапран Ю. В. Зародження та розвиток наукових уявлень про законотворчість та політичний плюралізм як взаємодіючі явища. *Visegrad Journal on Human Rights*. 2020. № 6. Vol. 2. С. 54–59.

Матеріали наукових конференцій:

7. Шапран Ю. В. Законотворчість та політичний плюралізм: понятійно-категоріальні аспекти розмежування. *Актуальні питання реформування правової системи* : зб. матер. XVI Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Луцьк, 14–15 червня 2019 р.) / Уклад. Л. М. Джурак. Луцьк : Вежа-Друк, 2019. С. 130–132.

8. Шапран Ю. В. Перспективи розвитку взаємозв'язку політичного плюралізму та законотворчості в Україні. *Проблеми нормотворення, реалізації та тлумачення норм права у світлі загально визнаного принципу верховенства права* : тези доп. і повідомл. учасників IV Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Івано-Франківськ, 3–4 жовтня 2019 р.) / За заг. ред. І. Д. Шутака. Харків : Право, 2019. С. 340–343.

9. Шапран Ю. В. Удосконалення механізмів захисту прав людини крізь призму законотворчості в Україні. *Права людини та юридична практика їх захисту: основні напрями їх взаємовпливу та підвищення ефективності в умовах глобалізованого суспільства* : матер. Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Дніпро, 9 грудня 2019 р.); укладач канд. юрид. наук, доцент Л.М. Сердюк. Дніпро: Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2020. С. 167–171.

10. Шапран Ю. В. Правотворча політика України в сфері забезпечення прав і свобод людини. *Проблеми забезпечення прав і свобод людини* : зб. матер. VI Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Луцьк, 13 грудня 2019 р.) / уклад. Л. М. Джурак. Луцьк : Вежа-Друк, 2019. – 1 електрон. опт. диск (CD-ROM). – Об'єм даних 3,42 Мб. С. 134–136.

11. Шапран Ю. В. Взаємодія законотворчості та політичного плюралізму як пізнавальна проблематика. *Актуальні завдання та напрями розвитку юридичної науки у XXI столітті* : матер. Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Львів, 16–17 жовтня 2020 р.). Львів : Центр правничих ініціатив. 2020. С. 7–11.

12. Шапран Ю. В. Методологічна основа наукового дослідження теоретико-правових аспектів взаємодії політичного плюралізму та законотворчості в Україні. *Актуальні проблеми юридичної науки та практики в XXI столітті* : матер. Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Рівне, 16–17 жовтня 2020 р.). Рівне : Видавничий дім «Гельветика». 2020. Ч. 1. С. 73–76.

13. Шапран Ю. В. Механізми захисту прав людини як об'єкт правового забезпечення в Україні. *Шевченківські читання* : матер. Наук.-практ. конф. (жовтень 2020 р.). К., 2020. С. 57–59.